

**CIPRO, EGITTO, PALESTINA
PER SERVIRE ALLA CONOSCENZA
DEL MEDITERRANEO ORIENTALE**

Studi, attività on-field e nuove acquisizioni scientifiche

a cura di Serenella Ensoli

ABSTRACTS

SERENELLA ENSOLI

Ptolemaica Project. *Le attività delle Missioni Archeologiche Italiane dell'Università "Luigi Vanvitelli" nel Mediterraneo Orientale: Libia, Cipro e 'Antica Palestina'*

Nel progetto "Ptolemaica. Cirene e il Mediterraneo Orientale", creato nel 2014 con un programma multi-phase e multi-year, rientrano le attività delle Missioni Archeologiche Italiane dell'Università "L. Vanvitelli" condotte in Libia (dal 2005), a Cipro (dal 2014) e nell' 'Antica Palestina' (dal 2013 e dal 2015). Le quattro Missioni, fondate dalla scrivente, sostenute dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale (MAECI) e supportate *in loco*, oltre che dalle ambasciate e consolati italiani, dalle autorità e dalle istituzioni universitarie locali, mirano ad effettuare una capillare mappatura dei siti greco-romani, aggiornandone le conoscenze anche con l'impiego della più innovativa tecnologia applicata ai Beni Culturali. A tale attività si affiancano i Progetti Pilota di scavo, restauro e anastilosi in determinate aree e complessi monumentali (architettonici e scultorei), sempre in accordo con le istituzioni locali. Lo studio scientifico è focalizzato in particolare sull'età tolemaica e sulle influenze culturali, dirette e indirette, contemporanee e successive, del regno dei Lagidi nel Mediterraneo orientale e centro-orientale. Per questo esso è articolato in precipue e molteplici linee di ricerca. Inoltre, le principali attività perseguite dalle Missioni Archeologiche Italiane a Cirene, a Cipro (MAIC) e nell' 'Antica Palestina' (MAIP) consistono nella salvaguardia, conservazione e valorizzazione dei Beni Archeologici, mobili e immobili, nonché, parallelamente, nelle seguenti e fondamentali azioni programmatiche: *Training, Management Conservation, Capacity Building e Sustainable Development*. Il progetto della "Scuola Internazionale di Archeologia" ne costituisce parte integrante. Le pubblicazioni scientifiche completano il quadro dei lavori promossi dalla MAIC e dalla MAIP nei paesi indicati e accompagnano iniziative concrete di divulgazione, realizzate anche grazie all'organizzazione di convegni internazionali. Nel contributo viene illustrata, seppur brevemente, la serie di tali attività trattando in successione di Libia (Cirene), Cipro (Paphos e Kourion) e 'An-

tica Palestina' (Khirbet 'Askariyeh, Nablus, Samaria/Sebastia, Beit She'an, Cesarea Marittima), con un aggiornamento sino al 2022. Conclude la panoramica scientifica lo studio della produzione scultorea svolto nei musei dei paesi in cui opera il progetto "Ptolemaica", con un accento particolare sul significato che oggi esso assume nell'ambito di determinati, problematici, contesti storico-geografici.

In the Project "Ptolemaica. Cyrene and the Eastern Mediterranean," created in 2014 with a multi-phase and multi-year program, includes the activities of the Italian Archaeological Missions of the University "L. Vanvitelli" conducted in Libya (since 2005), Cyprus (since 2014) and 'Ancient Palestine' (since 2013 and 2015). The four Missions, founded by the writer, supported by the Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation (MAECI) and supported on site, in addition to Italian embassies and consulates, by the local Authorities and University Institutions, aim to carry out a widespread mapping of Greek-Roman sites, updating their knowledge also with the use of the most innovative technology applied to Cultural Heritage. In addition to this activity is complemented by the Pilot Projects of excavation, restoration and anastylosis in specific areas and monumental complexes (architectural and sculptural), always in agreement with local institutions. The scientific study is particularly focused on the Ptolemaic age and the direct and indirect, contemporary and later cultural influences of the Lagid kingdom in the eastern and central-eastern Mediterranean. For this reason it is articulated in specific and multiple lines of research. Furthermore, the main activities pursued by the Italian Archaeological Missions in Cyrene, Cyprus (MAIC) and 'Ancient Palestine' (MAIP) consist of the safeguarding, conservation and enhancement of Archaeological Heritage, both movable and immovable, as well as, in parallel, the following and fundamental programmatic actions: *Training, Management Conservation, Capacity Building and Sustainable Development*. The "International School of Archaeology" project is an integral part of this. Scientific publications complete the picture of the activities promoted by MAIC and MAIP in the indicated countries and accompany concrete dissemination initiatives, which were also carried out through the organization of international conferences. The contribution illustrates, albeit briefly, the series of such activities by dealing in succession with Libya (Cyrene), Cyprus (Paphos and Kourion) and 'Ancient Palestine' (Khirbet 'Askariyeh, Nablus, Samaria/Sebastia, Beit She'an, Caesarea Maritime), with an update up to 2022. The scientific overview concludes with the study of sculptural production carried out in the museums of the countries in which the "Ptolemaica" Project operates, with a special emphasis on its significance today within certain, problematic, historical-geographical contexts.

"يللي تي في نفا ج يول" ةعماجل ةعباتلا ةيلاطيإلا ةيرثالا تاتعبل قطشنأ، عورشم ةملاطبل
 "ةميدقلا ني طسلف" ةصربقو اي بي ل: طسوتملا ضي بال رحبل قرش يف

هيف عورشلا مت يذلا، "طسوتملا ضي بال رحبل قرشو ان يروق "ةملاطبل" عورشم يف
 ةيلاطيإلا ةيرثالا تاتعبل قطشنأ نمضتت، تاونسل او لارملا ددعتت جم انربب 2014 ماع
 ذم) صربقو (2005 ذم) اي بي ل يف ةملاطبل "يللي تي في نفا ج يول" ةعماجل ةعباتلا
 يتلا تاتعبل فدمت و (2015 ذم لذل دعب م 2013 ذم) "ةميدقلا ني طسلف" و (2014
 ،ين اديم م عيبو (MAECI) يلودلا نواعتلاو ةيجراخلا قرازو نم معدب لاقملا تبحاص امتسس
 تاسسؤملاو ةيلاطيإلا تاطلسلا لبق نم، ةيلاطيإلا تاي لصنقلاو تارافسلا ول! تفاضل اب
 عقاوملا قاطنلا عساو حسم ءارجاب مايقلا اب موقت يتلا امهلا لال خ نم فدمت، ةي عملا
 ازالفتبا رثكالا اي جولونكتلا مادختساب ان ع تامول عمل ثي دحتو ، ةين امورلا ةين انويلا
 قل عتت ةي لم عي راشمب طاشنلا اذله لامكتسا متي و يف اقثلا تارتلا ل ع قوبطملا

و(ةتيحزنو ةيرامعم) ةيرثأ تاعمجمو ةدح قطنم يف ءانب ةداع! و ميمرتلاو بيقنرتلاو
 ىلع صاخ لكشب ةيملعلا ةساردلا زكرتو .ةيلحما تاسسؤملا عم قافتالاب اذه متي أمئاد
 ةقحلالاو ةرصاعملاو ةرشابملا ريغو ةرشابملا ةيفاقثلا تاريثأتلاو يملطبلا رصعلا
 هزاربامت ببسلا اذلو .طسوتملا ضيبالال رحبالا قرش طسوو قرش يف ةملاطبلا ةكلمم
 موقت يتلا ةيسئيئرلا ةطشنالال فلأنت ،لكذ ىلع ةوالع .ةدعتمو ةدحم ةيثحب طوطخ يف
 (MAIC) صربقو انيرووق نم لك يف ةثعبلا هذله ةعباتلا ةيلاطيالا ةيرثالا قرصلا اهب
 ثارتلا ةيامح راطا يف يتات يتلا لامعالا نم ريثاكلاب (MAIP) ”ةميدقلا نيظسلف“و
 لكانه ،يزاوتلاب ،لكذكو ،لوقنملا ريغو و لوقنملا ءاوس ،هزيوعتو هيلع ظافحل او يرثالا
 ةمادتسملا ةيمنتلاو ،تاردقلا ءانبو ،عقاولا ةرادا ،بيردتلا :ةيلاتلا ةيساسالا جماربلا
 تاروشنملا لمكتو عورشملا اذه نم أرتجي ال اعزج رائلل ةيلودلا ةسردملا عورشم دعيو
 انيرووق يف ةلامعالا ةيلاطيالا ةيرثالا ةثعبلا اهب موقت يتلا ةطشنالال ةروص ةيملعلا
 رشنلا بناج ىلاو (MAIP) نيظسلف يف ةلامعالا ةيلاطيالا ةيرثالا ةثعبلاو (MAIC)
 هذو نم ةلسلس ،زاجياب ولو ،ةمهاسملا هذو حضوت .ةيلودلا تارمؤملا ميظنت أضيا لكانه
 (نويروكو سوافب) صربقو ،(انيرووق) ايبيلا عم يلاوتلا ىلع لمامتلا لالاح نم ةطشنالال
 ،ناسيب ناش تيب ،ةيظسبس/ةرماسلا ،سلبان ،يركسعلا ةبرخ) ”ةميدقلا نيظسلف“و
 يف مت يذلا يتحنلا جانتالال ةساردب ممتختو .2022 ماع ىتح شيذحت عم ،(ةيراسيقو
 متيما ىلع صاخ لكشب زيكرتلا عم ،”ةملاطبلا“ عورشم اهيلا م عي يتلا نادلبلا فحاتم
 ةنعم ةيفارغجو ةيخيترات تاقايسي نمض رضاحلا تقولا يف

SERENELLA ENSOLI

Architectural complexes and rituals in Cyprus: New elements to contribute to the study of the Sanctuaries of Aphrodite Paphia and Apollo Hylates

Le forme di religiosità al centro della realtà socio-culturale cipriota riflettono ancestrali e persistenti espressioni rituali che sembrano peculiari dei principali complessi monumentali sacri ad Afrodite Paphia e ad Apollo Hylates e che consentono una lettura congiunta grazie al fitto intreccio di tradizioni religiose e culturali che collegavano strettamente le due divinità. È questo il presupposto di un percorso “circolare” nella lettura dei complessi architettonici del Santuario di Apollo Hylates a Kourion, del Santuario di Afrodite Paphia a *Palaipaphos* e di quello dedicato alla dea sulla collina di “Fabrika” a Nea Paphos. Tale percorso si snoda attraverso la dettagliata analisi delle concrete testimonianze, già indagate e/o di nuova individuazione, circa la centralità degli aspetti oracolari e del tema della fertilità e si basa su inedite letture di elementi legati al culto e ai contesti monumentali degli spazi consacrati. La visione di insieme che ne scaturisce rappresenta un sostanziale contributo per lo studio degli aspetti più profondi delle forme di religiosità che accomunavano a Cipro il Dio dei Boschi e la Signora dei Giardini, anche alla luce di significativi rimandi ad altri siti del Mediterraneo e con particolare riguardo all’età tolemaica.

Religious forms at the centre of the Cypriot socio-cultural dimension reflect ancestral and persistent ritual expressions, that appear to be the peculiarities of the main monumental complexes devoted to Aphrodite Paphia and Apollo Hylates. The dense intertwining of religious and cultic traditions that closely linked the two divinities allow a joint investigation of these complexes. This is the premise of a “circular” path in the interpretation of the architectural complexes of the Sanctuary of Apollo Hylates at Kourion, of the Sanctuary of Aphrodite Paphia at *Palaipaphos*

and of the one dedicated to the goddess on “Fabrika Hill” at Nea Paphos. Such path unfolds through the detailed analysis of the concrete proofs, already investigated and / or newly identified, about the centrality of the oracular aspects and the theme of fertility and it is based on new interpretations of elements linked to the cult and the monumental contexts of the consecrated spaces. The resulting overall vision represents a substantial contribution to the study of the deeper aspects of forms of religiosity that the God of the Woods and the Lady of the Gardens shared in Cyprus, also in light of significant references to other sites in the Mediterranean, and with particular regard to the Ptolemaic age.

صربيق يرف سوقظلاو ةيرام عمل تاعم عمل
دبعم ةسارد يرف ةمهاس ملل ةدي دج رصان ع
سنتاليه وللوبأ دبعم و ايفاب تي دورفأ
يلوسن! الينريسي / ملقب

تاري بعت صربيق تري زج يرف يفاقظلاو يعامتجالا طي عملا طسو ةينيدلا لكشال س كعت
يتلاو ،نمزالا ربع ءاقبل اىل ع ةرصم قيبطتلا ديق لازت ال سوقطو ةيفلس ةيبراعش
تيدورفال ةسركملا قسي يزللا (دباعملا) ةمخضلا تاعم عمل صاى صرخ نم تنك امنأ ودبي
ثيح .سنتاليه وللوبأ دبعمو صربيق تري زج برغ بونج سوفاب ةنيدم اىل قيسن يفا
سوقظلل ديدشلا لخدتلا مكحبو .تاباغلا ملا سنتاليه متفصب دبعمي وللوبأ ناك
ءارج! نكعملا نم راص نيروكذملا نيهل الا طبرت يتلا ةديئاقعلاو ةينيدلا ةيديلقنلا
اديمت ساردلا هذه ربتعتو .نيمخضلا نيينيدلا نييعم عمل نيذاهب ينعت ةكترتشم سارد
يهو نيروك يرف سنتاليه وللوبأ دبعم ةيرام عمل تاعم عمل ريسفت فدهتسي قيرطل
تيدورفال دبعمو ،صربيق تري زج يقرشلا يبونجالا اىطاشلا اىل ع عقت ةمهم ةيرشا ةنيدم
تامال ال اىل ع سركملا دبعملا كل ذلكو امركذ مدقتملا ةميدقلا ايفاب ةنيدم قيسن ايفاب
ساردلا هذه زكرتو .(- ةديدجالا سوفاب-سوفاب ةنيدم لامش) الكيرباف لت عقوم دنع نى الكلا
والعفلاب اهيف قيقحتلا مت يتلا ،ةسوملما نيهاربلل يل يصففتلا ليلحتلا لال خ نم
ينزنو دنسيو ،قبوصخال تاعوضومو يحو لا رهظم ةيزكرم اىل ع ،اىديح اديدحت مت يتلا
ريامعلا تاي يعبو ءداب علاب قطبترملا رصان ع ل ةديدج تاري صفت اىل ع ساردلا جنم انه
معد ساردلا هذلل ءلامشلا ةيوزلا ءل يصرح دسجتو .ةسردملا تاءاضفلا يرف ةديشلا ءل اهل
نم لك اهيف كراشت يتلا ةينيدلا تاسرامملا لكشال قمع ال اىل ع بنو اىل ع يرف ثحب ل ريبك
نم ديزب اضى اىل ع عوضوملا اذه ززعتيو ،صربيق تري زج يرف قئادحلا ءديسو تاباغلا مل
أصوصخو ،طسوتملا ضيبال ارحبلا ضوح يرف ىرخأ عقاوم ددع نم انتءاج يتلا تاءاضلا
يملطبلا ده ع ل تاي يب نم

PATRIZIO PENSABENE, ELEONORA GASPARINI

Alessandria, la collezione di sculture dalla Villa di Mehamara

Un gruppo di sculture ritrovato nella periferia orientale di Alessandria d'Egitto offre l'occasione di per ampliare la discussione sul fenomeno della produzione, del commercio e dell'allestimento degli arredi statuari nell'architettura domestica. La caratteristica principale di questa collezione di tredici pezzi è che otto sculture sono di piccole dimensioni, le altre poco più grandi. Esse rientrano nella diffusa tipologia di statuette mitologiche impiegate per decorare domus e ville tardoantiche. Due statue ritratto potrebbero alludere alla famiglia dei proprietari. Infine tre elementi, i soli non in marmi bianchi, consistono in una statuina di Iside, in una sfinge e in un trapezoforo. L'analisi dei marmi, in rapporto con le caratteristiche

della lavorazione, permettono di individuare due gruppi distinti, che indicano diverse modalità di produzione e commercio di tali manufatti. Essi, tuttavia, poterono confluire in uno stesso contesto architettonico.

A group of sculptures found in the eastern suburbs of Alexandria in Egypt offers the opportunity to broaden the discussion on the phenomenon of production, trade and the staging of statuary furnishings in domestic architecture. Eight sculptures of the group are small in size, the others slightly larger. The main feature of this thirteen pieces collection is that they fall into the widespread typology of mythological statuettes used to decorate domus and late antique villas. Two portrait statues could allude to the owners' family. Finally, three elements, the only ones not in white marble, consist of a figurine of Isis, a sphinx and a table stand. The analysis of the marbles in relation to the characteristics of the processing allow to identify two distinct groups that indicate different methods of production and trade of these artefacts although they were able to flow into the same architectural context.

ةيردنكسإلا قرمحملاليف تاتوحنم ةعومجم

ينيرابساج ارونويول! و نيباسنيب ويزيرتاب ملقب

ةنيديل ةيقرشلالا يحواضلا نم قرمحملاليف اهيلع رثع تاتوحنم نم ةعومجم حيثت اهيف راجتال او تاتوحنملا جاتن! قراطيف ثحبل عيسوت ةصرف رصم يف ةيردنكسإلا ةريخص تاتوحنم ةينامث لوانتن انه و .ةيلحملال قرامحلاليف ليثامثلا عقاوم ةيعضو و ةسيئرل اهتمس ةعطق رشع ةثالث نم نوكتت ةعومجم نم اليلق ربكأ رخالاضعبلا و ،محلاليف مديختست تنك يثلا ةيروطسالا ليثامثلل قاطنلا عمساولا فينصنثلا نمض يثات هذو نيبنمو .قرخاتملال ةميدقلا روصعلا لال ختاليفل يبابم و ةمهلل ةدابعل رود نييزت .ةكفال ةلعالا ناصخي امهنا اب نايحوي ةلمتكم ةيمام ةهجاوب نامئاق نالاتم دجوي ةعومجملا نم نوكتت ،ضيبالال اخلال نم تسيل يثلا ةديحولال يه ةيتحن رصانع ةثالث كانه نأ ركذن .ةلواطلماحل تحنو سكنفس سيزي للاثم

نيبتعومجم كانه نأ يلع انل تذكأ دق اخلال ليلحت جئاتن نأ ل! قرشال انتوفت الو اذه اهيف راجتال او ةيرثالال عطقلال جاتنل تلمعتسا ةفلتخم قرط ةدع ل! ناريشت نيبتيزمتم مسفن يرامعملال قايسلال يف امادختستال ةيجاتنلال اتردق قفدت ةينكلم! نم مغلل عل

SERENELLA ENSOLI

Le attività congiunte italo-palestinesi in Cisgiordania

Le indagini congiunte italo-palestinesi della Missione Archeologica Italiana in Palestina (MAIP) dell'Università "L. Vanvitelli", avviate in Cisgiordania nel 2013 con il sostegno del Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale (MAECI) e del Ministry of Tourism and Antiquities of Palestine/Department of Antiquities and Cultural Heritage (MOTA/DACH), si avvalgono sin dal 2014-2015 di *Bilateral Agreements* e *Memoranda of Understanding*, con rinnovi quinquennali, che coinvolgono anche le università locali, tra cui la Birzeit University (BZU, Ramallah) e la An-Najah National University di Nablus, con le quali sono stati sviluppati anche programmi di mobilità Erasmus. Inoltre, nel quadro delle ricerche sul campo, i progetti della MAIP sono supportati finanziariamente, oltre che dal MAECI, da Fondazioni internazionali grazie all'esito positivo di bandi pubblici (tale il caso della Fondazione ALIPH per il progetto su Nablus). Come negli altri paesi in cui opera il progetto "Ptolemaica. Cirene e il Mediterraneo Orientale", creato dalla scrivente

nel 2014 con un programma multi-phase e multi-year e in cui rientrano anche le attività della MAIP, le indagini italo-palestinesi riguardano due azioni fondamentali, strettamente connesse con la Tutela, la Conservazione, la Valorizzazione e la Formazione, ossia la capillare mappatura dei siti archeologici e i Progetti Pilota. Nel contributo vengono illustrati i lavori svolti a Khirbet 'Askariyeh e nelle antiche metropoli di Nablus e Samaria/Sebastia, con un aggiornamento sino al 2022. Tali attività sono condotte in sinergia con l'UNESCO (Ufficio di Ramallah), anche per ciò che riguarda la redazione di *Master Conservation Plan*, con il Consolato Generale d'Italia a Gerusalemme, anche in merito alle opportune garanzie di supporto e sicurezza, nonché in collaborazione con istituzioni universitarie europee, tra le quali la Norwegian University (NMBU), con cui è in via di sviluppo un esteso impiego della più sofisticata tecnologia applicata ai Beni Culturali. Nel quadro delineato, sin dall'inizio dei lavori e in pieno accordo con il MoTA/DACH, la BZU e la An-Najah University, la MAIP ha sempre svolto con determinazione quattro azioni fondamentali: *Training, Management Conservation, Capacity Building e Sustainable Development*, con ottimi risultati e ampio riscontro anche da parte della comunità cittadina.

The joint Italian-Palestinian activities of the Italian Archaeological Mission in Palestine (MAIP) of the University "L. Vanvitelli," launched in the West Bank in 2013 with the support of the Ministry of Foreign Affairs and International Cooperation (MAECI) and the Ministry of Tourism and Antiquities of Palestine/Department of Antiquities and Cultural Heritage (MoTA/DACH), have been making use of *Bilateral Agreements* and *Memoranda of Understanding* since 2014-2015, with five-year renewals, which also involve local universities, including Birzeit University (BZU, Ramallah) and An-Najah National University in Nablus, with which Erasmus mobility programs have also been developed. Moreover, within the framework of field research, MAIP's projects are financially supported not only by MAECI but also by international Foundations through the successful outcome of public calls for proposals (such the case of ALIPH Foundation for the project on Nablus). As in the other countries where the Project "*Ptolemaica. Cyrene and the Eastern Mediterranean*," created by the writer in 2014 with a multi-phase and multi-year program and in which MAIP's activities are also included, the Italo-Palestinian investigations concern two fundamental actions, closely related to Protection, Conservation, Enhancement and Training, namely the widespread mapping of archaeological sites and the Pilot Projects. The contribution discusses the work done in Khirbet 'Askariyeh and the ancient metropolises of Nablus and Samaria/Sebastia, with an update up to 2022. These activities are conducted in synergy with UNESCO (Ramallah Office), including with regard to the drafting of *Master Conservation Plan*, with the Consulate General of Italy in Jerusalem, including with regard to appropriate guarantees of support and security, as well as in collaboration with European university institutions, including Norwegian University (NMBU), with which an extensive use of the most sophisticated technology applied to Cultural Heritage is being developed. Within the framework outlined, since the beginning of the activities and in full agreement with MoTA/DACH, BZU and An-Najah University, MAIP has always resolutely carried out four key actions: *Training, Management Conservation, Capacity Building and Sustainable Development*, with excellent results and wide feedback from the city community as well.

في بصرغلا ففضللا يف كترتشملا ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا ةيرثالا ثاجبالا

يف ةلماعلا ةكترتشملا ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا ةيرثالا ةثعبلا ةقطنن تقطنان 2013 ماع ةيبرغلا ففضللا يف "يلليتي فناني جيجول" ةعماجل ةعباتلا (MAIP) نيسطسلف /نيسطسلف يف راثالا ةحايسل ةرازو و (MAECI) يلودلا نواعتل او ةيجراخلا ةرازو نم معدب ةئي انثلا تايقافتال اساساً ةتداعق نم و ،(MOTA/DACH) يفناقثلا ثارتلا و راثالا ةرئاد ةدمل اديديجت عم ،2014-2015 ذم ةقالعلا تاذا فارطالا نييب ةمربملا مهافتلا تاركذمو ةعماج. تييزيب ةعماج كلذ يف امب ،ةيلعمل تاعماجلا اضيأ لمشت يتلاو ،تاومن سمخ داحتالا جم انرب ريوطت مت يتلاو ،سلبان يف ةين طول حاجنلا ةعماجو (لللا مار ،تييزيب متي ،ينادييلا شحبل راطا يفو. (Erasmus) سومساري يم يلع عتلا لدابتلل يبوروالا ةقطف سيل ايلام MAIP ةكترتشملا ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا ةيرثالا ةثعبلا ةيراشم معد تاسسؤملا ضعب لبق نم اضيأ نكلو بسحف يلودلا نواعتل او ةيجراخلا ةرازو لبق نم ةقيد يملع تاحرتقم ميديقت دعب كلذو (سلبان عورشمل ALIPH ةسسؤم) لشم ةيلودلا ضيبالا رحبلا ةرشو ان يروق. سوم يملطب" عورشم موقوي يرخال اندلبلا يف لالحا وه امكو تاونسلاو لالحارملا ددعتم جم انربب 2014 ماع لاقملا ةبحاص هتسسأ يذلا "طسوتملا (MAIP) ةكترتشملا ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا ةيرثالا ةثعبلا ةقطنن اضيأ نمضتي يذلاو نيلاجم قل عتت انثلا اذه يف ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا تاساردا لمشتو ،ركذلا ةفلسا مسر يف اديجتو ،بيردتلاو زيزعتلاو طفحلاو ةيامحلاب اقويثو اطابترا اطبترم امهالك هذو. امب ءادنتحالا نممي ةيجذومن تاوعورشم ةماقو ةيرثالا عقاوملل عساو قاطن يلع طئارخلا سلبان نيتم يذلا نيتم يذملا ويركس علأ ةبرخ عقوم يف زجمل لمعلا لوانتت ةكراشملا ذيفنت متي هنأ ركذي. 2022 ماع ىتح ةيرثالا تامولعمل شيديجت عم ،ةيسطسب/ةترماسلاو مييرتلا ةطخ ةغايصب قل عتتي اميف ،(لللا مار بتكلم) وكسنويلا عم نواعتلاب ةقطننالا هذه معدلا تانامضب قل عتتي اميف ،سدقلا يف ايلاطيلا ةمعالا ةيلصنقلا عمو ،ةيسيسيزلا ،تيبوروالا ةيجماجلا تاسسؤملا عم نواعتلاب كلذكو ،ةسبانملا ةينمألا تاءارجالا ريفوتو فتكلملا مادختسالا ريوطت الاملاخ نم متي يتلاو ،(NMBU) ةيجيورنلا ةعماجلا كلذ يف امب يرثالا راطالا نمضو اذه .يفناقثلا ثارتلا يلع ةقبطملا اروطت رشكالا ايجولونكتلل تييزيب ةعماجو راثالاو ةحايسل ةرازو عم لمالكلا قافتالاب ةقطننالا هذه تانب دق حضوملا (MAIP) ةكترتشملا ةين يسطسلفلا ةيلاطيلا ةيرثالا ةثعبلا ةقطننالا ةعماجو ةيمتلاو تاردقلا ءانبو ،ءادالا يلع ظافحلاو ،بيردتلا :ةيسيسيز رواح ةعبرا ذيفنتب عيمجل اناسحتسا تلان ءعساو لعف دودرب تيظحو ةريمتم جئاتن نع ترفسسأ ،ةمادتسملا .يندملا عم تجملا هيف امب

FABIO CUBELLOTTI

Nablus. Note preliminari su alcuni complessi architettonici della città antica

Nell' 'Antica Palestina' l'odierna città di Nablus conserva cospicui resti archeologici della sua antichissima storia. Per quanto riguarda l'età tardo-ellenistica e quella primo-imperiale, invece, la scarsità di fonti letterarie e di dati archeologici editi definisce ad un quadro culturale, economico e sociale decisamente molto povero, almeno considerando l'ambito territoriale della città nel cuore della Samaria e la sua frequentazione millenaria, testimoniata dai siti archeologici di Tell-Balata, Schechem e il Mont Gerizim. Tali circostanze, infatti, dovrebbero costituire i presupposti per supporre l'esistenza di un centro civico ampio, complesso e articolato, sia dal punto di vista storico-politico e socio-economico sia da quello urbanistico e monumentale. La ricerca, attraverso l'analisi dei dati archeologici e lo studio stilistico-architettonico di alcuni monumenti-simbolo della città antica, tra cui in particolare il Teatro Romano e le Necropoli Orientale e Occidentale, ha consentito un primo passo in avanti per colmare la scarsità di conoscenze in merito alle fasi tardo-ellenistica

ىلع تديرچا يتلا ةيرام عمل ةساردلا يف جمتنأ يذلا يجنومنلا بولسالا ةسارد لال خ نم ةيبرغل او ةيقرشلا ربا قمل او ين امورلا حرسما اميس الو ةيرثالا ةن يدم مل اع م ضعب حسملا ىلع دصلا اذ ة يف تديرچا يتلا ةيمل عل اشاحبال تدن تسا ىرخا ةيحان نم جئانتن نع شحبلا رفسا ءا ءيناديم مل اع م ضعب قي ثوتل داعبالا ينال ثالا يريو صتلا مغرلا ىلع و اذ ءين امورلا يتسن ل هلا ديل قتل نم ةقتشم رهاظم تا ذ مل اع م ضعب نأ اءافم بوسالا ناب لوقلا نكفمي نأ ال ءيل ح م ساسا ىلع ةرام عل رهاظم ضعب ريسفت ةءاع نأ نم طاشنلا لال خ نم مرش نو مل قن و ملا بق تسا مت دق ةساردلا هذ ءيف ءانلوانت يذلا ير ام عمل ءفضللا - اءوهي ىلع اءلم امور ءتن يع يذلا «ءوريه صخش ءروث» لال خ زعت يذلا ير ام عمل ءن يدم ناب لوقلا نكفملا نم ءركبملا ءل ح م ا هذ ءيف ءن اء هءيل ع «نيطس ل فب- ءيبرغل و ءبرجت اءدل نأ و ءرام عل ءن فملا ءيرام عمل رهاظملا يف ال اعف ارؤد ءبعل دق سلبان ءروا عمل ءيطس بس ءن يدم يف ءخر اص اءان طحال يتلا و اءب ءطي عمل ءقطن م ا يف ءربخ

ANGELA GATTI

Nablus. I "sarcofagi samaritani" di Flavia Neapolis: caratteristiche stilistiche e rapporti iconografici

All'interno delle maggiori aree funerarie di Nablus, nell' 'Antica Palestina', sono stati rinvenuti sarcofagi denominati "samaritani", che presentano struttura e caratteristiche iconografiche simili. Partendo dalla classificazione dei suddetti sarcofagi sulla base della loro iconografia, per ciascuna tipologia sono stati individuati paralleli iconografici con altri sarcofagi rinvenuti sia in aree palestinesi sia extra palestinesi. L'obiettivo del presente studio è mettere in correlazione, da un punto di vista iconografico e strutturale, i "sarcofagi samaritani" con quelli dell' *Herodium* di Erode il Grande, portati alla luce durante gli scavi del 2007. Questi ultimi, infatti, non solo esibiscono alcuni tratti tipici dell'innovativa arte erodiana, risultante dall'incontro di elementi tolemaici e romani, ma sembrano costituire il modello a cui guardano sia alcuni sarcofagi ritrovati a Gerusalemme nel primo periodo romano sia quelli samaritani di *Flavia Neapolis*.

In the major burial areas of *Flavia Neapolis*, in 'Ancient Palestine', Sarcophagi, called "Samaritans" were found. They have similar structure and iconographic characteristics. Starting from the classification of the aforementioned sarcophagi on the basis of their iconography, for each type iconographic parallels have been identified with other sarcophagi found both in Palestinian and extra-Palestinian areas. The aim of this study is to correlate, from an iconographic and structural point of view, the "Samaritan sarcophagi" with those of *Herodium* of Herod the Great, unearthed during the excavations in 2007. These sarcophagi, as a matter of fact, not only exhibit some typical features of the innovative Herodian art, resulting from the meeting of Ptolemaic and Roman elements, but they seem to constitute the model for some sarcophagi found in Jerusalem in the early Roman period and the Samaritan ones of *Flavia Neapolis*.

ءاقل ال عل او ءي طمنلا ءامسلا : "س لوباي ن اء فال ف" يف ءير م اسلا ءي باو ءلا "I" سلبان
ءن و ق ي ال
ي ءءاع ال ج ن ا / مل ق ب

ءن يدمل ين امورلا مس ال و مو س لوباي ن اء فال ف ءن يدم يف ءس ي ءرلا ءي زى ن ج ل قطن م ا يف
ي هو . «ءير م اسلا» ءمس ء ءير ج ءي باو ء ىلع رو ءع م ا مت نيطس ل ف يف مويلا سلبان

the fieldwork. This methodology ensured the collection of a large amount of data. It was possible to identify, albeit preliminarily, the homogeneous set of archaeological remains and an urbanistically organized housing system in the site. This result has led to the inclusion of Khirbeit 'Askariyeh in the series of the so-called "minor" settlements scattered in the 'Ancient Palestine' during the Late Roman and Early Byzantine periods. The acquired data contribute to the promotion of new research aimed at identifying, studying and pinpointing the functions of these allocations in the frame of their geographical area.

تاحوسملا. قوطنملا قي ثوت: يرثألا عقوملا يف تاق ي قحت. (هللا مار) يركس علأ تبرخ
داعبالا يثالث حسملو ةي ناديملا
يتولي بوبوگ وي بابف / ملقب

اذه دوجو ىلإ رظنلابو .هللا مار ةنيديم برغ لامش يف يركس علأ تبرخ ةيرثألا قوطنملا عقوت
طيختملا أمزل نك دقف رمبسم عسوت ةلاح يف ةثيدح ةيرضح ةنطوتسم ببلق يف عقوملا
يلو أارجكفو .ةيرثألا قوطنملا هذه ةيامح انباش نم ةيون تالخدتو ةلجاع ةيامح مايقلل
مل ةيئاوشع لالط نم نولعتت يتلاو قوطنملا ىلع ةقباس ةيملع شوحب دوجو مدع مكحسو
عم تانايبال ضعب عيمجت ملال خ مت يئدبم حسم ءارجا مت دقف ةيفالكل ةيامحل اب يظحت
عقوملا يجلولوفروم يجلأ عضولأ سارد أضيأ ءاعارم
نم ديدعل عيمجت ىلع لمعلأ مت تانايبال عمج يف ةيرثألا ماملأ تايح نم نم ةدافتساو
عقوملا اروسا لخاد ةدوجوملا اهل رصح ال يتلا ةيرثألا رصانعلأ
دسجت يرثألا شوروملا عم لماعتلأ يف أيلأح ةقبطملا ةينقتلا لامعتسا نأ فورعملأ نمو
قيبطت مت قصاخلا ءالاحلأ هذه يفو .جماربلأ هذه لثم ذيفنت يف لبسلأ لضفأ نم دتحو
و دعب ىلع نم يوجلأ ريوصتلأ ماظن ىلأ ففاضلأ داعبالا يثالثلأ يريوصتلأ حسملأ
(Remote Pilot Aircraft System – RPAS) و ءودج تاذ ةيساسا طئارخ جاتنلأ نأش نم لمعلأ اذه و
عيمجت بولسا انجمنتا امك .عقوملا يف ىرجت ىرخ ةيناديم تاريوطت وأ لامعأ ةيال ءعفنم
مئاوتلأو ماجسئال ةيئدبم قروصب ولو ديدحت نكمملا نم ناكو تانايبالأ نم ريبيك ردق
،عقوملا يف ةينكسلأ تويبلأ ءموظنمل يرضحلأ ميظنتلأ ةيرثألا اياقبلأ نيب مئاقلأ
مساب فقورعملأ ءلسلسلأ يف يركس علأ تبرخ عقوم ني مضت لا تداق ءحيتن نع اذه رفسأو
يف كان هو انه ءعزمو مچحلأ ءدودح تانطوتسم نع ءرابع بتناك يتلا قري غصلا تانطوتسملا
تانايبالأ نأ و اذه .يطن يربلا دهعلأ علطمو نامورلا دهعلأ رخاوأ يف ءميدقلأ نيطنسلف دالب
ىلع زيكرتلأ فدمتست يتلا ءديجلأ ثحبلا ءطشنأ زيزعت يف مھست اھيلع لصحتملأ
يفارغجلأ اھطيحم راطل يف اھفئاظو ىلع فرعتلأ و تانطوتسملا هذه سارد

ILARIA CAMPAGNANO

Khirbeit 'Askariyeh (Ramallah). Indagini nel sito archeologico: i risultati preliminari dello scavo stratigrafico sulla terrazza mediana. Gli "Edifici A-B"

The fortified site of Khirbeit 'Askariyeh is located in a strategic position on a hill overlooking a valley. The archaeological zone, investigated by the Italian Archaeological Mission in Palestine since 2015, extends on the steep slope, involving several terraces. Numerous existing masonry structures in the area have allowed the recognition of the necropolis and the residential area, served by cisterns. In addition, on the median terrace, a complex architectural structure was identified and excavated through stratigraphic tests, consisting of a small square and a large cistern. It is composed of two buildings, "A" and "B", adjacent but not communicating with each other, realized in *opus africanum*. The dating is in the 1st century AD, the first construction phase of the site.

complesso monumentale è suggerita dalla ceramica rinvenuta nei saggi, mentre la sua distruzione nel IV secolo d.C. è indicata da una moneta di Costanzo II, anch'essa ritrovata nel corso degli scavi. Il crollo degli edifici e, probabilmente, l'abbandono del sito possono essere stati causati da un violento evento sismico, verosimilmente quello del 365 d.C. Il complesso architettonico indagato era senza dubbio di destinazione pubblica, ma solo la prosecuzione delle attività on-field consentirà di stabilire la sua funzione sacra o civile.

The fortified site of Khirbeit 'Askariyeh stands strategically on a hill overlooking a valley. The archaeological area extends on the steep slope and is divided into three terraces. Since 2015 it has been investigated by the Italian Archaeological Mission in Palestine. The necropolis and the residential area, served by cisterns, were recognized thanks to the significant number of ancient structures still existing in the area. In addition, on the median terrace an architectural complex was identified and excavated with stratigraphic investigations. It is placed close to a small square and a large cistern and consists of two buildings, "A" and "B", adjacent but not communicating with each other, made in *opus africanum*. The dating to the 1st century AD of the first construction phase of the monumental complex is suggested by the pottery found in the stratigraphy. On the other hand, the destruction of the buildings in the 4th century AD is indicated by a coin of Constantius II found during the excavations. The collapse of the buildings and, probably, the abandonment of the site may have been due to a violent earthquake, probably that of 365 AD. The architectural complex was certainly of public use, but only the continuation of field's activities will allow a precise identification, whether sacred or civic, of its function.

تابيقي نبتل قيوالوآ جئائتلنا : يريثالوآ عقوقملا يفي تاقويقيحت . (هللا مار) يريكس علأ تبرخ
B و A ناي نبتل . يسطسولا تبتصملا يلع عويقي بظلا
ونان جبمك ايرالي / ملقب

دتمتو . يداو يلع لطي عفترم يلع نيصح يجي تارتسا عقوقم يريكس علأ تبرخ لتحت
بتطصم تثالث يلع مسقم لوييما ديدش رجنم يلع يريكس علأ تبرخل يريثالوآ قطنملا
ن. يسطسلف يفي قلماعلا ةيلاطيالا يريثالوآ تثعبلا ثا بحال 2015 ماع ذنم عقوقملا عوض دقو
نم اهاهيم دمتست تنك يتلا فينكسلا قطنملا يلع و تربقملا يلع فرعتلا مت دقل
ي في ناي علل ةلثام لازلزال يتلا قتمملا يريثالوآ ينيابملا نم ريثكلا نمض يه و ، جي راص
ببيقي نبتل مت و يرام عم يلع يسطسولا تبتصملا دنع فرعتلا مت لكذ يلع قوال عقوقملا
نم عمملا اذو نوكتي و مخض ام جي رمص و ناديم نم برقلاب عويقي عمجم وهو ، أيقبط منع
يلع اديشم و ضعبب امضعب نالصتم اسيل نكل و نارواجت م B و A نينثا نيني نبتم
اهي لع رثع يتلا يريثالوآ عطقلا لالخنم و (opus africanum) مون الك يرفا سويبوا قويرط
يلا عمملا اذو انبل يوالوآ قلماعلا عا جرا نكمي من ايف ببيقي نبتل انا ثا عقوقملا تاقبط يفي
عمملا راي ن خيرات وه عبارلا يديال يملأ نرقلأ نأ يلا انلصوت دقو . لوالا يديال يملأ نرقلأ
(361م - 337 م) سويطناطس نرق روطار بملال دهع يلا دوعت قلماع عطق تدجو منأ يلا راشي
تا يرفحلا انا ثا اهيلع رثع ينيثالا

عقوي يذلا لازلزلل ةجيتن نوكتي دق عقوقملا رجه لامتحا لكذكو نيني نبتل راي ننا نأ
يقيبي نكلو ةيمومع قطننا قسرامملا صصخم ناك يرام عمل عمملا اذو نأ يفي كش ال 365 ماع
اذو اذام قذلا هجو يلع فرعتلاب انل حمسي يذلا ديحول لاماعلا وه ينيديال يملأ لمعلا لصلوام
ةيندم وأ ةينيد فئاطول أصصخم ناك عمملا